

V. Středověk (tradičně 476 – 1492)

A. Stěhování národů (4. – 6. století, tradičně 375 – 568)

Pronikání barbarských kmenů zejména do Západořímské a Východořímské říše bylo součástí rozsáhlého souhrnu migrací, jenž se tradičně označuje jako **Stěhování národů**. Jeho epocha také znamená **přechod mezi starověkem a středověkem**.

Prapůvodní příčiny spočívají (opět) v **klimatických změnách**. Velmi teplé holocenní klimatické optimum doznělo ve 3. tisíciletí př. Kr. a bylo vystřídáno ochlazováním, které se vystupňovalo ve **starším subatlantiku** (asi 500 př. Kr. – asi 1 000 po Kr.; viz III.F.2.). Ve vnitrozemí Evropy i Asie tento přírodní proces vyvolal u mnohých **polokočovních kmenových skupin** četné **přesuny**, jež se navíc ovlivňovaly navzájem (efekt kulečnickové koule). Zároveň docházelo ke vzniku **nových jazykových rodin** a jejich větví, podobně jako jsme to již poznali v blízkovýchodním starověku:

A. Jazyková rodina altajská:

1. Větev turkotatarská neboli **turkická** (z altajských větví byla nejzápadnější): Měla velký význam pro vývoj Evropy i přilehlých oblastí Středomoří a Černomoří. Náležely k ní populace, které po tisíc let pronikaly v **migračních vlnách** z východu **na evropské území: Hunové** (do Evropy přišli ve **4. století po Kr.**), **Avaři**, **Protobulhaři** (moderní, odborný název pro kmeny, které patří mezi významné předchůdce dnešních Bulharů), **Turci** (ve Středomoří žijí od 11. století), **Kumáni**. Patří sem však i národy, které zůstaly ve střední Asii: Ázerbájdžánci, Kazaši, Kyrgyzové, Turkméni, Uzbeki, Tataři aj.;

2. Větev mongolská (jihovýchodní): především **Mongolové** (žijí nejen v dnešním státě Mongolsku, ale také v přilehlých oblastech Číny);

3. Větev mandžusko-tunguzská (severovýchodní): **Mandžouvé** (většina Mandžuska dnes tvoří severovýchod Číny), Evenkové (neboli Tunguzové; jeden z východosibiřských národů).

B. Jazyková rodina uralská:

1. Větev ugrofinská: Finové, Estonci (oba národy žijí v Pobaltí od doby brzy po přelomu letopočtu), **Maďaři** (v Evropě od 9. století);

2. Větev samojedská (samodijská): málo početné národy v severovýchodní Evropě a severozápadní Sibiři – především poblíž tamějšího pobřeží Severního ledového oceánu.

Celé **Stěhování národů zahájili Hunové**. Ze své stepní vlasti, zahrnující především Mongolsko, se kolem přelomu letopočtu vydali hledat novou zemi pro svá sídla. Hunská expanze směřovala sice také k čínským hranicím (tady ovšem narazila na úspěšný odpor silné čínské dynastie Chan) nebo do Indie, ale především **na západ**, do přístupnějších oblastí kolem Aralského jezera a dolního toku ruské řeky Volhy u Kaspického moře. Hunové byli organizováni jako **kmenový svaz**. Rychlým a razantním postupem dokázali získat převahu nad obyvateli dobývaných území. Ovládnuté kmeny však do svého svazu začleňovali, čímž navyšovali své početní stavy a zajišťovali si relativně klidné zázemí. Při dalším postupu narazili při severních březích Černého moře na **Germány**.

Pravlastí germánské větve indoevropské jazykové rodiny byly oblasti kolem jihozápadní části **Baltského moře**. Zde se zformoval kmen **Gótové**, jehož podstatná část pak přesídlila napříč Evropou až do **Černomoří**, kde se rozdělila na východní **Ostrogóty** a západní **Vizigóty**. V r. **375 Hunové vyvrátili Říši Ostrogótů** a vzápětí donutili Vizigóty k ústupu na západ. Tyto události jsou tradičně považovány za **začátek Stěhování národů**. Hunové pak podobně vytlačili ještě další germánské kmeny (Burgundy, Vandaly aj.) ze střední Evropy.

Ustupující Germáni zesílili **tlak na Římskou**, přesněji na **Západořímskou říši** (vzniklou rozdělením jednotného impéria na 2 části r. 395, viz IV.D.8.). Římané řešili situaci tak, že s první vlnou Germánů uzavírali spojenecké smlouvy o pomoci proti pozdějším nájezdníkům. Tito spojenci se označovali jako **federáti** (lat. *foederatio* = *smluvní spojení*): vytvářeli jednotky v římském vojsku (pod římským velením) a Římané jim za to dodávali potraviny apod. Federáti zprvu tvořili nárazníkové pásmo vně Římské říše, ale posléze římscí císaři svolovali s jejich usazením přímo

v říši. Tak např. **Vizigóti** ukázali svou sílu **vypleněním samotného Říma** (r. 410; šlo o první dobytí Říma od keltského vpádu ve 4. století př. Kr., viz IV.D.6.d.) a pak už si snadno vynutili smlouvy, jimiž římscí císaři souhlasili s jejich usazením v jihozápadní Galii. Vzápětí odtud Vizigótové uskutečnili invazi (vpád) na Pyrenejský poloostrov, jež téměř celý ovládli. S pomocí Římanů odtud vytlačili **Vandalové**, kteří sem krátce předtím pronikli, a Vandalové raději přesídlili (r. 429) do strategicky cenného území v **severní Africe**, především na pobřeží dnešního Tuniska a Alžírsku.

Usazování
barbarských kmenů v Římské říši přinášelo císařům problémy vojenské, i ekonomické. Barbaři nejenže napáchali škody drancováním, ale navíc **odmítali platit** z užívaných území **daně**, takže **římská státní správa** byla trvale **podfinancována**.

V r. 451 se Římané vzchopili k poslednímu úspěšnému úderu proti vetřelcům. V **bitvě na Catalaunských polích** ve střední Galii **vojsko** složené z **Římanů, Vizigótů** aj. a vedené římským vojevůdcem **Flaviem Aetiem** porazilo **vojsko hunského kmenového svazu** vedené slavným hunským králem **Attilou** (Bitva národů). **Hunové** se pak z velké části stáhli **zpět na východ** a po Attilově smrti (453) se **Hunská říše rozpadla a zanikla**. Avšak Římané již nedokázali čelit náporům z více stran: r. 455 **Vandalové**, kteří se přeplavili ze severní Afriky do Itálie, **vydrancovali Řím** tak důkladně, že se jejich jméno stalo synonymem pro bezohledné ničitele všeho druhu.

V r. 476 **germánští vojáci** Západořímské říše vedení **Odoakerem** z kmene Skirů svrhli posledního tamějšího **císaře**, mladičkého **Romula** zvaného **Augustulus** (Císaříček), a **ovládli Itálii**. Tím **zanikla Západořímská říše** a zároveň tento okamžik bývá považován za **konec starověku**.

Samotné Stěhování národů končí **odchodem germánských Langobardů** z dnešního Maďarska **do severní Itálie (568)**.

Shrnutí:

Klimatické změny v závěru starověku vedly ke Stěhování národů: početné asijské kmenové skupiny pronikaly do Evropy a tam vyvolávaly pohyby germánských kmenů, které se pak v hojné míře usazovaly na území Západořímské říše. Západořímscí císařové ztraceli kontrolu nad svým státem, až ten nakonec r. 476 zanikl.

Otázky a úlohy:

1. Jeden evropský stát se v mnoha jazycích (avšak nikoli v češtině) stále nazývá podle Hunů, kteří na jeho území mívali svůj hlavní stan. Který stát to je?
2. Shodou okolností jméno posledního západořímského císaře odkazuje na dvě významné zakladatelské osobnosti z dřívějších římských dějin. O které muže šlo?

Výběr z odborné literatury: Jarmila Bednaříková: Stěhování národů. Praha 2007. Peter Heather: Gótové. Praha 2002. Edward Arthur Thompson: Hunové. Praha 1999. **Výběr z uměleckých zpracování:** **Hudba:** Giuseppe Verdi: opera *Attila* (1846).

